

Bir Yazılı İletişim Aracı Olarak Mezar Taşı Kitabeleri¹

Salih GÜRBÜZ

Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema, Konya, Türkiye, gurbuzsalih@hotmail.com

Berrin İNCİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, httt.berrindgs@gmail.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 22.08.2023

Kabul: 19.10.2023

Yayın: 29.12.2023

Anahtar Kelimeler:

İletişim Tarihi,

Yazılı İletişim,

Kitabeler,

Osmanlı Mezar Kitabeleri,

Bursa Muradiye Külliyesi.

Kitaplar, defterler, haritalar, çeşitli çizimler, sanat eserleri, eski mecmualar, fermanlar, salnameler ve kitabeler yüzlerce yıllık tarihin diri materyalleri olarak geçmişin bilgisini günümüze ulaştırmakta birer iletişim vasıtası olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmada da bir iletişim aracı olarak Osmanlıdan günümüze kalan mezar taşı kitabelerinde o zamanın insanının bu zamanın insanına hangi mesajlar ulaştırdığı, o zamanın insanı ile günümüz modern dünyanın insanı arasındaki duygu, düşünce ve algılarının arasında benzerliklerin olup olmadığı hususu bilimsel merak konusu olmuştur. Böylece Osmanlı toplumunun kültürel belleğinin günümüze kadar önemli taşıyıcı unsurlarından birisi olarak değerlendirilen mezar taşı kitabeleri çalışmada ele alınarak 15. ve 19. yüzyıllar arasında mezar taşı kitabeleri örneğinde o dönemin insanının ölümün mutlak gerçeği karşısındaki duygu ve düşüncelerinin neler olduğunun araştırılması amaçlanmıştır. Bu çalışmanın örneklemini Bursa Muradiye Medresesi bünyesinde bulunan Mezar Taşları Müzesinde yer alan 71 adet okunabilirliği olan Osmanlıca yazılmış olan mezar kitabeleri oluşturmuştur. Çalışmada nitel içerik analizi yöntemi kullanılarak literatüre göre oluşturulan kodlama cetveline göre bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırmanın temel sorusu kitabelerde yer alan yazılı metinlerde okuyucuya verilen mesajların hangi temalarda toplandığı şeklinde belirlenmiştir. Kitabelerdeki mesajlar en çok, "Allah'tan af ve bağışlanma dileme"; ölenin adı, hangi soydan geldiği, hangi yaşta vefat ettiği, nasıl vefat ettiği gibi "kimlik bilgileri"; ölen kişiye yapılan övgüler, ölüm hakkında kalanlara nasihatler verme (dünyanın geçiciliği, herkes için ölümün var olduğu mesajları korku ve dikkat çekici bir metin anlayışı ile dile getirilmiş) şeklinde değerlendirilmiştir. Özellikle 17. yüzyıldan sonraki mezar kitabelerinde kişinin hayatta iken hangi mesleği yaptığı bilgileri de bu çalışmanın önemli bulguları arasındadır. Kadın mezar kitabelerinde hasretlik, acı ifadelerinin daha sık yansıtıldığı değerlendirilmiştir.

Tombstone Inscriptions as a Written Communication Tool²

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 22.08.2023

Accepted: 19.10.2023

Published: 29.12.2023

Keywords:

Communication

History,

Written

Communication,

Inscriptions,

Ottoman

Tombstones,

Inscriptions,

Bursa Muradiye

Complex.

Books, notebooks, maps, various drawings, works of art, old magazines, edicts, edicts, salnamas and inscriptions can be considered as a means of communication to convey the knowledge of the past to the present as living materials of hundreds of years of history. In this study, as a means of communication, the issue of what messages the people of that time conveyed to the people of this time in the tombstone inscriptions that have survived from the Ottoman period to the present day, whether there are similarities between the feelings, thoughts and perceptions of the people of that time and the people of today's modern world has been a subject of scientific curiosity. Thus, tombstone inscriptions, which are considered as one of the important carrier elements of the cultural memory of the Ottoman society until today, are considered in the study and it is aimed to investigate the feelings and thoughts of the people of that period in the face of the absolute reality of death in the example of tombstone inscriptions between the 15th and 19th centuries. The sample of this study consisted of 71 readable grave inscriptions written in Ottoman Turkish in the Gravestone Museum located in Bursa Muradiye Madrasah. In the study, an evaluation was made according to the coding chart created according to the literature by using qualitative content analysis method. The main question of the research was determined as the themes in which the messages given to the reader in the written texts in the inscriptions were collected. The messages in the inscriptions are mostly evaluated as "asking for forgiveness and forgiveness from Allah"; "identity information" such as the name of the deceased, the lineage of the deceased, the age of the deceased, how the deceased passed away; praise for the deceased, giving advice to the survivors about death (the messages of the transience of the world and the existence of death for everyone are expressed with a sense of fear and a remarkable text). Especially in the grave inscriptions after the 17th century, the information about the occupation of the person while he/she was alive is among the important findings of this study. It was evaluated that expressions of longing and pain were reflected more frequently in female grave inscriptions.

Atf/Citation: Gürbüz, S., İnci, B., (2023). Bir Yazılı İletişim Aracı Olarak Mezar Taşı Kitabeleri, *Konya Sanat Dergisi*, 6, 57-68.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)"

¹ Bu çalışma Berrin İNCİ'nin "Bursa Muradiye Mezar Taşları Müzesinde Bulunan Mezar Taşlarının Hat Sanatı Açısından İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiş makaledir.

² This study is an article derived from Berrin İNCİ's master's thesis titled "Analysis of The Tombstones In Bursa Tombstones Museum Through Calligraphy".

GİRİŞ

İnsanın topluluklar halinde yaşamasında en önemli motivasyon kaynağı iletişim kurabilme becerisidir. İletişimin önceleri sözlü sonraları ise yazılı olarak sanattan, edebiyata ve mimariye kadar çok çeşitli alanlara yansıyan örnekleri ile geçmiş ile anın ve geleceğin arasında bağlar kurulmuştur. İnsanoğlu kendi geçmişinin duygu, düşünce ve sanat anlayışını bilme merakında olmuştur. Böylece insan bu anlayışı çeşitli eserler vasıtasıyla bir dil olarak hem kendisiyle hem de çevresindekilerle ilişkiler kurmak amacıyla insanla ilişkili her türlü esere yansıtma çabasında olmuştur. Bu eserler vasıtasıyla kendisi hakkında konuşabilen, kendini gerekli durumlarda değiştirerek yeniden üretebilen topluluklar zamanla kökleşen bir kültürel birikime sahip olmuş, bu birikim ise millet olma, kurumsallaşma gibi köklü yapıların meydana gelmesini sağlamıştır. Bu noktada yaşadığımız çağın tüm gelişmelerinde zemini oluşturan geçmişin bilgisi olduğu hususundan hareketle geçmişin insanın izlerini bıraktığı belgeler ve materyallerin incelenmesi oldukça önemlidir.

İletişim, insanın varlık yolculuğunda ayrılmaz bir parçası olmuş ve insanın zaman ve mekan ötesine düşüncelerini, duygularını ve bilgilerini aktarma olanağı sunmuştur. Tarihin akışında iletişim yöntemlerinin ve araçlarının çeşitli teknolojik gelişmeler neticesinde önemli değişimler geçirdiği bilinmektedir. Önceleri yazının ilk formları olduğuna inanılan çeşitli çizimler ve görseller üzerinden anlaşma çabaları ortaya koyan insan, zaman içerisinde sözlü ve sözsüz iletişimde oldukça deneyimli hale gelerek, yaşadığı coğrafyanın kodlarına uygun yazı ve anlatı türleri geliştirmiştir. Yazının olgunluğa ulaşması ve her bir milletin kendi yazı formlarının oluşarak bu yazılı metinlerle iletişim kurmaya başlamasıyla, bilginin nesiller ötesine taşınma olanakları hızlanmış ve kalıcılığı sağlanmıştır.

Çağlar boyunca insanlar hem yaşarken hem de öldükten sonra yaşama ve ölüme dair duygu ve düşüncelerini diğerlerine anlatma motivasyonunda olmuşlardır. Bunu gerçekleştirirken de çeşitli materyallere duygu ve düşüncelerini işlemiştir. Kitabeler de bu anlamda insanın hem yaşadığı zamana hem de geleceğe bıraktığı kamuya açık iletişim materyalleri olarak iletişim tarihindeki yerini almıştır. Kitabeler genel olarak çeşitli türde ve amaçla inşa edilmiş binaların iç ve dış duvarlarında mermer, taş, ahşap, çini veya metal gibi yüzeylere oyulmuş veya kabartılmış yazılar şeklinde tanımlanır (Alparslan, 2002:76). Kitabeler, tarihsel önemlerinin yanı sıra, Türk devletlerinin kuruluş ve gelişme dönemlerine ışık tutan (Thomsen, 1935:81) ve Türk-İslam sanatının mimariye yansıyan ayrılmaz bir parçası olarak tarihi belge niteliğindeki yapılar (Memiş, 2013:52). Kitabelerin çeşme, sebil, hamam, saray, cami, mescit, köprü, türbe, medrese, dergah, kervansaray, han, depo, hastane, okul, mezar taşı kitabeleri vb. şeklinde sıralanabilecek türlerde olduğu ifade edilmektedir (İlgürel, 1974:520). Kitabeler sayesinde kaybolmuş çeşitli toplulukların, özel adetlerini, değerlerini öğrenebilmek açısından önemli araçlardır. Çünkü eski kavimler, devletler kanunlarını, yaptıkları çeşitli antlaşmalarını, hükümdarlarının, kurucularının, mimarlarının isimlerini, önemli olaylarını mabet ve diğer çeşitli yapılarının yapılış tarihlerini muhafaza etmek amacıyla kayalara, duvarlara, kapılara, mezarlara, taş ve tuğla parçalarına kazıyarak yazmışlardır (Edhem, 2009:147). Kitabelerin konumlandırılış hususu da oldukça önemlidir, çünkü kitabeler okunması gereken vesikalar ve araçlar olduğu için insanların hemen temas edebilecekleri baktıklarında görebilecekleri bir caminin ana giriş kapısının üzeri, mihrap bordürü, kubbe eteği, beden duvarlarının üst kısmı, minarelerin gövdesi, minberlerin korkulukları ve mezar taşlarına gibi sıralanabilecek mesafe ve yerlere yazılmıştır. Mezar kitabelerini diğer kitabe türlerinden ayıran önemli bir unsur ise ağırlıklı olarak bu kitabelerin en yaygın ve en fazla bilgi taşıyıcısı araçlar olmalarıdır (Özkurt ve Tüfekçioğlu, 2009:276-278). Böylece kitabelerin kitlelerle iletişim kurma rollerine de sahip oldukları ifade edilebilir.

Türkmen (1992:207) ise kitabeleri yapıların temel taşları olduğunu çalışmasında örnekler üzerinden açıklamakta, bunun nedenini de kitabeler sayesinde herhangi bir yapının hangi amaç için, kim tarafından hangi tarihte ve hangi dönemde yapıldığına dair detay bilgilerden haberdar olabilmemizle ilişkilendirmektedir. Baysal ise (2014:61), kitabelerin herhangi bir yapının inşası, tarihi, tamiri, ustası gibi bilgileri barındıran belgeler olduğunu ifade ederek, kitabelerin zamanının yazılı metinleri olarak yapılar hakkında çok çeşitli bilgileri kitlelere aktarma rolüne değinmektedir. Bu anlamda kitabelerin çağlar öncesi ile çağlar sonrası arasında önemli iletişim köprüleri kuran yazılı iletişim araçları olduğu ifade edilebilir. Çünkü iletişim kavramının doğasında bir kaynak, bir mesaj ve bir alıcı vardır. Kaynak olan kitabe ayrıca mesajın da kendisi

olabilmektedir. Kitabeden alıcı olan bizlere ulaşan metinlere yönelik yapılacak okuma, anlamlandırma, yorumlama ve açıklamalar neticesinde çözümlenen kodlar üzerinden metnin okuyan üzerinde oluşturduğu etkiler olacaktır. Böylece okuyucunun ilgili metni (kitabeyi) okumadan önceki haliyle okuduktan sonraki hali arasında dönüşüm ve değişimin olacağı, bu anlamda da mesajın kitabe üzerinde yüzlerce yıl önce yazılmış ve öylece kalmış olamayacağı kısaca durağan ve tek yönlü olamayacağı, mesajın alıcı nezdinde değişiklikler meydana getiren bir iletişim sürecinin gerçekleşmiş olabileceği şeklinde ifade edilebilir.

Zamanın öncesi ile zamanın şuanı arasında bağ kuran ve geleceğe de kalacak olan kalıcı mesajları/iletileri içermesi bakımından da mezar kitabeleri de önemli iletişim araçları arasında ifade edilebilir. Çünkü mezarlarda, çeşmelerde, cami ve mescitlerde, hanlarda, hamamlarda vb. tüm anıtsal mekanlarda yer alan kitabeler okuyucusuna mekan hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Adeta zamansız bir medya ortamı olarak kitle iletişim görevi üstlenmektedir. Medyanın günümüzdeki gibi olmadığı dönemlerde, bilginin ve tanıtımın yapılması açısından kitabeler oldukça önemli metinler olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle çağlar öncesinden çağlar sonrasına bir bilgi aktarımı ve geçmişin insanı ile günün ve geleceğin insanı arasında iletişim kurması bakımından özellikle duyguların ön plana çıkarak yazıldığı mezar kitabeleri tarihin önemli kitle iletişim araçları arasında konumlandırılabilir. Çaycı ve Durmuş'un (2007:218) çalışmasında da içerik olarak analizi yapılan taşlarda kimlik bilgilerinin, tarih ve dua cümlelerinin olduğu, ayrıca yakarış ve özlem duygularının çoğunlukta olduğu ortaya konmaktadır. Özlem duygusunun olduğu metinlerin ise daha çok genç yaşta ölenler için yazıldığı değerlendirilmiştir.

Mezarlar insanın dünyadaki varlığında ve dünyadan ayrılışında dünya ve ötesi arasında bağ kurması bakımından en önemli ve tarihsel mekanlar olarak içlerinde barındırdıkları mezar kitabeleri ise önemli dokümanlar arasındadır. Kentleşmenin ilk zamanlarından bu yana kent yerleşimlerinin en önemli bileşenleri arasında nekropoller yani mezarlıklar yer almıştır. Mezarların avcı toplayıcı olarak adlandırılan insanoğlundan günümüze kadar var olan bir medeniyet göstergesi olduğu değerlendirilmektedir. Mezarlar ayrıca kentin haliyle insanın hafızası olarak tanımlanması da mezarlıkları oluşturan her bir mezarı ve onların taşlarına yazılmış ve kitabe halini almış metinleri birer iletişim aracı olarak tanımlanmasına olanak tanır (Sipahi ve Çapar, 2023:174). Böylece bir bellek olan mezar kitabeleri okunması ve üzerine sorular sorulması gereken metinler olarak değerlendirilebilir. Mezar kitabelerinin sahip oldukları metin ve mesajları ile iletişim araçları olduğu hususunu güçlendirmesi bakımından mezar kitabelerinin içerdiği dönemin kahramanları, yer adları, meslek türleri, akrabalık ilişkileri ve ağları, toplumsal ve siyasi olaylar, sosyolojik ve tıp tarihi bakımından önemli bilgileri ile dünün aynası, yarının aydınlatıcı olarak tanımlanması hususu önemli bir vurgudur (2020:440).

Türkiye'deki mezar taşları üzerine yapılan bir araştırmada ifade edilenlerden hareketle mezarlık ziyaretlerinde yapılan çeşitli uygulamalarda da mezar taşları üzerinden yaşayanlar ve ölenler arasında bir iletişim kurulduğu da söylenebilir. Mezar başına varıldığında yaşayan biri ile selamlaşır gibi selamlaşılması, dünya olup bitenlerden, kendimizden haberlerin verilmesi, duaların okunması gibi ritüeller üzerinden mezarları ve mezar taşlarını birer iletişim mekanı haline de dönüştüğü değerlendirilebilir. Kars ilinde Azeri vatandaşların ellerinde getirdikleri taşlarla mezar taşlarına vurarak mezar ziyaretine geldiklerini haber vermeleri, Safranbolu insanının, Hıdırellez döneminde kurban keserek kurban kanını mezarlara akıtmaları ile ölmüşlerini selamlamaları, Karadeniz'de ve Çorum yöresinde mezarların evlerin bahçeleri içerisinde ya da tarlaların bir içinde olması, ölümün yaşamla olan ilişki ve iletişimine verilecek örnekler arasında sayılabilir (Karataş, 2018:98). Böylece şehir dokusuna dahil olan mezarlıkların yaşayan mahalleye yakın konumda kurulması ile gündelik hayat ile iç içe olduğu, yaşayan ile yaşamdan ayrılanlar arasında sürekli bir bağ kurduğu yerler olarak değerlendirilebilir (Yenen, 2010:205).

Mezarlar ve mezar taşları hakkında yapılan bir başka çalışmada da mezar taşlarının ve mezarlıkların kent içindeki konumlanışından, mezar taşlarının tasarım özelliklerinin çeşitli mesajlar barındırdığından, yaşayanlar arasında var olan sınıfsal ayrımların ölümler arasında da devam ettirildiğinden bahsedilmekte, böylece mezar taşlarının üzerlerinde taşıdıkları yazı ve çeşitli semboller ile toplumsal ve ekonomik çeşitli mesajları aktaran iletişim araçları olduğu ifade edilebilir (Öksüz, 2019:2910). Mezarlıklar hakkında sunulan ekonomik ve toplumsal tasarımın varlığı da mezar kitabelerinde yer alan iletilerin çözümlenmesi konusunda

motive edici bir unsur olarak dikkat çekmektedir.

Osmanlı mezar taşları genellikle insanların geçiş güzergahlarına bakar konumda, caddelere ve pencerelere dönük şekildedir. Böylece hayattakiler bu mezar taşlarını okuyarak bu dünyanın geçiciliğini görür, ibret alır, ölüm düşüncesi canlı tutulur ve mezarda yatanın dua isteğine karşılık verir. Ayrıca mezar aleminin yaşayanlar ile arasındaki sosyal ilişkinin de devamlılığı sağlanmış olur. Bu bakış açısıyla mezar taşı kitabeleri yaşayanlar ve ölenler arasında bir iletişim aracı görevi de üstlenir (Çetin, 2019:118). İnsan gününü ve geleceğini tasarlariken geçmişin izlerinden ilham alma eğilimindedir. Mezar taşı kitabelerinin işaretler bileşkesi olarak geçmişe dair bilgi ve haber sağlama rolü olduğu ifade edilebilir. Mezar taşlarına yazılan ve kitabe olarak adlandırılan bu eserler ile ölenin hatırlanması işlevinin de ötesine geçerek bu dünyada kalanlara ilham verecek anlatılar ve mesajlar olarak da yorumlanmaktadır (Tuğcu vd., 2022: 410).

İçinde yaşadığımız çağa medeniyet izlerini günümüze bırakmış olan devletler arasında yer alan Osmanlı Devleti zamanında yaşamış insanların bugüne bıraktığı herkesin okumasına açık metinler arasında da mezar kitabeleri yer almaktadır. Ölen kişilerin hatıralarını içeren, ölen kişiler hakkında çeşitli bilgiler sunan, ölüme ve yaşama dair çeşitli iletileri barındıran kitabelerin bir iletişim aracı olarak çözümlenmesi ile zamanın insanına dair verilecek mesajların olduğu varsayımından hareketle bu çalışmada mezar kitabeleri ile iletişim arasındaki ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Mezar kitabeleri üzerine yazılan metinler vasıtasıyla ilettikleri mesajlar ile yaşayanlar ve bir zamanlar yaşamış olanlar arasında iletişim kurmaya yarar ayrıca yaşamakta olan zamanının insanının da kendi arasında kuracağı iletişim davranışlarına da etki edebileceği düşünülen iletiler içerir. Kitabeler yazıldığı dönemin kültürel değerleri, dönem insanlarının inançları ve sosyal ilişkileri hakkında günümüz insanına bilgiler sağlaması bakımından önemli yazılı iletişim araçları arasında ifade edilebilir. Bu çalışmada da 14. Yüzyıldan 20. Yüzyıla kadar yaşam sürmüş olan Osmanlı Devleti döneminde ölen kişiler ardından bırakılan eserler olarak kitabelerde yer alan metinlerin analizi yapılmak istenmiş buna yönelik olarak Bursa İli Muradiye Medresesi Mezar Taşları Müzesinde yer alan mezar kitabelerinden 15. Yüzyıl ve 19. Yüzyıl'da yazılmış kitabeler çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Bu kitabelerde yer alan metinler Türkçeye çevrilerek analizleri gerçekleştirmiştir.

AMAÇ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın hareket noktası yüzlerce yıllık mezar kitabelerinin önemli yazılı metinler olduğu kabulü ile oluşturulmuştur. Yazılı metinlerin yüzlerce yıl sonrasına nasıl bir mesaj bıraktığı geçmişin metinleri ile günümüz ve geleceğin insanları arasında nasıl bir kurulmaya çalışıldığı çalışmanın bilimsel merak konusudur. Bu çalışmayı önemli kılan husus mezar taşları kitabelerinin anlamları bakımından yazıldıkları dönem hakkında bilgi vermesi, o dönemin kültürel belleğini muhafaza ederek günümüze taşınması, bu kitabelerin yazılı bir iletişim aracı olarak değerlendirilerek yüzlerce yıllık metinler olması nedeniyle bu metinlerin günümüze ve geleceğe bıraktığı mesajların/bilgilerin çözümlenmesi gerekliliğidir. Bu önemden hareketle bu çalışmanın amacı yüzlerce yıllık geçmişe sahip olan, yaklaşık altı yüz yıl hüküm sürmüş ve bir medeniyet haline gelmiş Osmanlı Devleti'nin günümüz dünyasına mezar taşı kitabeleri üzerinden çeşitli duygu ve düşünceleri aktararak düştüğü notlar ve mesajların gelecek nesillere aktarılması ve sunulan/yazılan metinler vasıtasıyla günümüze ve geleceğe bıraktığı mesajların mezar kitabeleri üzerinden neler olduğunun incelenmesidir

Bu çalışmada 15. ve 19. Yüzyıllara ait Bursa İli Muradiye Mezar Taşları Müzesinde yer alan mezar taşlarının kitabeleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Ancak mezar taşlarının bir kısmı Arapça ve Farsça olarak yazıldığı için çözümlenememiş ve bazı taşlarda da meydana gelen kırılmalar olması nedeniyle anlam bütünlüğü bulunmadığı için çalışma kapsamına dahil edilmemiş, çalışma okunabilirliği olan Osmanlıca yazılmış mezar kitabeleri ile sınırlandırılmıştır. Böylece çalışmanın örneklemini 71 adet mezar kitabesi oluşturmuştur.

Çalışmanın verilerine ulaşmak amacıyla ilk olarak 2021 Mart ayının ilk haftasında 01-08 2021 tarihlerinde mezar taşlarının yerleri tespit edilmiş, mezar taşlarının ve kitabelerinin durumu okunabilirlik,

dil ve kitabelerin yüzyıl farklılıklarına göre tasnif yapılmış, 09.03.2021- 23.03.2021 tarihleri arasında kitabelerin fotoğrafları çekilmiş ve katalog oluşturulmuştur. Buna göre müzede bulunan yazısız ve süslemeli mezar taşları hariç 356 tane mezar taşı incelenmiş, kitabe kısımlarının tam okunamaması, talik ve sanat vasfı taşımayan mezar taşları ayrılarak 15. ve 19. yüzyıllara ait 71 adet mezar taşı kitabesi incelenmiştir.

Buna göre çalışmada yanıtı aranacak sorular ise şu şekilde oluşturulmuştur:

1. Kitabelerdeki metinlerde yüzyıllara göre farklılaşma var mıdır?
2. Kitabelerdeki metinlerde dini terimler (ayet ve hadisler) çoğunlukta mıdır?
3. Kitabelerdeki metinlerde kitabe sahibinin meslek bilgisine göre metinlerde nasıl bir farklılaşma vardır?
4. Kitabelerdeki metinlerde kitabe sahibin cinsiyetine göre nasıl bir farklılaşma vardır?
5. Kitabelerdeki metinlerde günümüz insanının anlayacağı mesajlar nelerdir?

Bu incelemeyi gerçekleştirirken ve çalışmanın sorularına yanıt aranırken mezar kitabeleri hakkında yapılmış öncül çalışmalarda ortaya konan verilerden bir kodlama cetveli tasarlanmıştır. Bu kodlama cetveli ise Çal (2015,2000) ve Tüfekçioğlu (2013) çalışmalarında mezar kitabeleri hakkında ortaya koyduklarından hareketle oluşturulmuştur. Buna göre, Çal ve Tüfekçioğlunun kodlama cetvelinden yararlanılarak bu çalışmada kodlama cetveli “Allah’tan af ve bağışlanma dileme”, “ölenin adı veya ölüm tarihi hakkında bilgi verme”, “ölene yapılan methiye”, “ölene yapılan mersiye”, “ölüm hakkında nasihatler verme”, “inanç ve geleneklere ait izler”, “ölüm ile ilgili dua” ve “edebî sözler” gibi kodlama kategorileri ile oluşturulmuştur.

Kitabelerden elde edilen veriler analiz edilirken nitel içerik analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Nitel içerik analizi bir metinde sunulan ana konu başlıklarının belirlenmesi ve kodlaması süreçlerini takip eden bir sistem çerçevesinde işleyen araştırmaya konu olan metnin içeriği üzerinden araştırmacı tarafından bilimsel ilkeler doğrultusunda öznel yorumlanması olarak gerçekleşen bir araştırma yöntemidir (Hsieh ve Shannon, 2005:1278). Nitel içerik analizi ile araştırmacı elde ettiği verilerin gizli kalan, art plandaki anlamını ortaya koyma çabasıdadır (Krippendorff, 2013:22-23). Kracauer’a göre de (1952:639) nitel analizin önemi nicel tekniklerle bir metnin tam olarak ulaşılamayan metin boyutlarına nüfuz etmesi ile ilişkilidir. Bu çalışma kapsamında da mezar kitabelerinde yer alan metinler ilgili literatüre dayalı oluşturulan kodlama cetvelindeki temalar doğrultusunda analiz edilmiş, elde edilen bulgular ise yorumlanarak sunulmuştur.

BULGULAR

Bu çalışmada bir iletişim aracı olarak değerlendirilen mezar kitabeleri üzerine odaklanılmış, böylece Bursa ili Muradiye Külliyesi Mezar Taşları Müzesinde yer alan taşların incelenmesi neticesinde kitabelerin yüzyıllara göre verdiği mesajlarda farklılaşma olup olmadığı, daha çok hangi temada kitabe metinlerinin toplandığı, mezar taşı kitabelerindeki metinlerin mezar sahibinin cinsiyetine, yaşına ve mesleği gibi unsurlara göre değişiklik gösterip göstermediği, günümüz mezar taşlarında yer alan kitabelerde benzerliklerin olup olmadığı soruları bağlamında bir değerlendirme ortaya konmuştur.

15. ve 16. yüzyıl kitabelerinde dil olarak daha çok Arapça metinler olmak üzere Osmanlıca metinlerinde olduğu değerlendirilmiştir. 17. yüzyıldan sonraki mezar kitabeleri daha çok Osmanlıcanın kullanılmaya başladığı dönem olarak dikkat çekmektedir. 18. Ve 19. Yüzyıllarda ise kitabeler neredeyse tamamı Osmanlıca metinler olarak yazılmıştır.

Kadın ve erkek mezar taşı kitabelerinde 15. ve 16. Yüzyıllarda metinler olabildiğince sade ifadelerin kullanıldığı, ölen kişinin adı ve kimin soyundan olduğu ifade edilmiş, ayrıca kadın kitabelerinde dua ve ayet yazılarına daha çok rastlanılmıştır. 17. Yüzyıl mezar taşları ise bu çalışma kapsamında ele alınan taşlar bağlamında değerlendirildiğinde daha çok kadın mezar taşı kitabeleri olup, kitabelerde dua, hasretlik, acı metinlere yansdığı değerlendirilmiştir.

Ölen Kişinin Mesleği Hakkında Bilgiler

Ayrıca dikkat çelen bir bulgu ise bazı mezar taşlarında ölen kişinin sınıfsal durumundan kaynaklı olduğunu düşündüren, daha üst ve coşkulu bir metinle yazıldığı bulgulanmıştır. Ayrıca tüm yüzyıllarda mezar kitabelerinde kadın erkek ayrımı olmaksızın, hekimzade, yorgancı, hurmacı, kömürcü, hoca, seyyid, molla, mektep öğretmeni, hattat ve okçu gibi kişinin hayatta iken yaptığı mesleğe göndermede bulunan sıfatlandırmalar ile kişinin aile büyüklerinin meslek durumlarına gösterir ifadeler yer verildiği de değerlendirilmiştir. Günümüz mezar taşı kitabelerinde pek rastlanılmayan bir unsur olarak dikkat çekici bir değerlendirme olarak ifade edilebilir. Bu bulgu Ebiri'nin İzmir yöresindeki Osmanlı Dönemi mezar taşı kitabelerinde meslek gruplarını incelediği çalışmasında ortaya konan bulgularla (2022:31) benzerlik göstermektedir. Bu bilgiler ışığında mezar kitabelerinde mesleki gruplara göre bir toplumsal sınıf düzeninin de temsilinin görüldüğü de değerlendirilmiştir.

Metinlerde yer alan ifadeler genel olarak değerlendirildiğinde ölen kişinin ardından yapılan dualar ve dua temennilerine daha çok yer verildiği değerlendirilmiştir. Bunun yanında genel olarak tüm kitabelerde özellikle ön yüzlerde ölen kişinin adı/lakabı, hangi aileden olduğu, ne zaman öldüğü bilgilerine yer verilmektedir. Bazı metinlerde detay şekilde gün-ay-yıl ifade edilirken bazı kitabelerde ise muharrem ayında, ramazan ayında gibi daha genel zamanlama tanımlamalarına yer verildiği de elde edilen bulgular arasındadır.

Çalışmada değerlendirilen kitabelerde yazılan metinlerdeki mesajların genellikle "Allahtan af ve bağışlanma dileme", "ölenin adı veya ölüm tarihi hakkında bilgi verme", "ölene yapılan methiye", "ölene yapılan mersiye", "ölüm hakkında nasihatler verme" şeklinde sıralandığı bulgulanmıştır.

Allahtan Af ve bağışlanma dileme

"Rabbena! mağfiretinle artık günahlarımızı bizlere bağışla, kabahatlerimizi: bizlerden keffaret buyur ve bizleri sana ermiş kullarınla beraber yanına al" (16. yüzyıl kadın mezar kitabesi). *Bu ölen kadın Mustafa Ağa Kızı Mevrure Fatma Hanım'ın günahlarını bağışla Allah'ım* (Ön Yüz).

Ey Rabb'imiz! Biz, "Rabb'inize iman edin." diye, iman etmeye çağıran bir davetçiyi işittik ve hemen iman ettik. Rabb'imiz! Suçlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört ve canımızı iyilikle al (Ayet- Ali-imran Suresi: 193). (16. yüzyıl, erkek mezar kitabesi).

"Bu ölen kişiyi bağışla, makbul eyle rahmetine muhtaç Hacı Emin han ibn-i el-merhum El-mağfur Hacı Abdullahı bağışla..." (16. yüzyıl erkek mezar kitabesi, arka yüz)

Ağustos 1509'ta vefat etmiş. (16. yüzyıl, ön yüz); *Dün ben de senin gibiydim...* (Arka yüz).

"Bu ölen kadın Mustafa Ağa Kızı Mevrure Fatma Hanım'ın günahlarını bağışla Allah'ım" (16.yüzyıl kadın mezar kitabesi)

"Ey Rabb'imiz! Biz, "Rabb'inize iman edin." diye, iman etmeye çağıran bir davetçiyi işittik ve hemen iman ettik. Rabb'imiz! Suçlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört ve canımızı iyilikle al."(16. yüzyıl erkek mezar Kitabesi).

"Allah'ım rahmet etsin". (15. yüzyıl kadın mezar kitabesi, arka yüzü).

Allah Kabrini nurlandırın." (16. yüzyıl erkek mezar kitabesi, arka yüzü)

"Yâ Rabb bu kabir İssına rahmet eyle/ Enîsin hûr yirin cennet eyle (16. yüzyıl, kimliği belirsiz).

Allah mezarını nurlandırın (16. yüzyıl erkek mezar kitabesi, arka yüz).

Ölenin adı ve /veya Ölüm Tarihi Hakkında Bilgi verme

"Kişi ayın ortalarında Ağustos 1509'ta vefat etmiş" (16. yüzyıl mezar kitabesi, kimliği belirsiz).

"Ölen kişi hacı Pir Hasan'ın oğlu Sinan ağustosta ölmüştür" (16. yüzyıl erkek mezar taşı).

"Mübarek Ramazan Tarih 1553" (16. yüzyıl kimliği belirsiz mezar kitabesi).

Mehmet Çelebi oğlu Ömer Çelebi oğlu Hacı İlyas (16. yüzyıl erkek mezar kitabesi)

Yapılan araştırmada ayrıca ölen kişinin adı, baba adı ve ölüm tarihi hakkında da doğrudan bilgi veren kitabelerin çoğunlukta olduğu dikkat çekmektedir.

Ölene Yapılan Methiye

Bazı mezar taşı kitabelerinde de ölen kişinin hakkında övgüyle bahsedildiği metinler yer almaktadır.

Mertebesi yükselen ölen kişi, övülen, ihsan sahibi (16. yüzyıl erkek mezar kitabesi).

Bağışlanan Ebu Muhammed, mektep öğretmeni, şerefli, hattat, seyyid, İbrahim Hilmi Efendi ruhuna Fatiha (19. yüzyıl erkek mezar kitabesi).

Ölene Yapılan Mersiye

İncelenen ve okunması yapılan bazı mezar taşları kitabelerinde ölen kişinin ardından yapılan mersiyelerin olduğu da ayrıca değerlendirilmiştir.

“Nev-Civanım uçtu cennet bağına/ Derdi kaldı annenin yanına/ Ağa Hacı Hüseyin Vehbi Bey’in hanımı Şerife Enise Hanım ruhuna Fatiha (19. Yüzyıl kadın mezar kitabesi).

“Ahu zar kılarak tazeliğe doymadım/Çünkü ecelle zamanı dolmuş muradıma ermedim/ Hasrete dünyada uzun ömür sürmedim. Takdir ayrılık imiş ezelden bilemedim (18. yüzyıl kadın mezar kitabesi)

“Civanım uçtu cennet bağına. Derdi kaldı annenin yanına. Hüsâmeddin Şeyhzâde İsmail Efendi’ nin hanımı Ragibe şerife Hanım (19. Yüzyıl kadın mezar kitabesi)

Elveda etti tüm hayata/Ölüp koydu hiçlik alemi/Ayrılık nişanı yaktı babayı/Ayrılığın kör etti anayı/ Yolda kalmışların sensin dayandığı (17.yüzyıl erkek mezar kitabesi).

Ölüm Hakkında Nasihat Verme

Ölüm hakkında günümüzde de bazı mezar taşlarında örneklerine rastlanabilen ölüm hakkında verilen tavsiyelere benzer metinlerin olduğu da çalışma bulguları arasında yer almıştır.

“Dünya Fani ahiret kalıcı / Ah ölüm sarhoşluğu/ Ah kabir zulmü/ Ah Vah bitmeyen hırs, arzu/ Ah Vah kalbin amelleri” (16. yüzyıl erkek mezar kitabesi).

“Peygamber efendimiz dedi ki: Müminler ölmezler ancak ölümlü dünyadan, ölümsüz dünyaya taşınırlar.” “Ey benim kabrime düşünerek bakan, dün ben senin gibi idim, Yarın sen benim gibi olursun” (16. yüzyıl kitabesi, kimliği belirsiz).

“Nazar kıl ibretle yok olmaya/ Geçip gitmeden elini kaldır duaya” (19. yüzyıl kadın mezar kitabesi).

“Ziyaretten murat bir duadır/ Bugün bana ise yarın sanadır” (18. yüzyıl kadın mezar kitabesi).

“Ölümsüz ebedi olan yalnız O’dur. El çekip gittim bekaya göçtüm. Terk edip geriye malı, mülkü, devleti. Kabrimi ziyaret eden dostlarımız Okusunlar ruhuma kulhüvallah. Bursa’nın ileri gelen hanedandan/ Yüce dergah kapıcı başlarından/ Mekanı cennet, Seyyid Osman Ağa’nın Ruhuna fatiha/ Sene 10 Eylül 1829” (19. yüzyıl erkek mezar kitabesi).

Aşağıda örneği verilen kitabe metni incelendiğinde, sayısı az da olsa bazı kitabelerde ölen kişinin hangi sebeple öldüğü bilgisine kadar detayların olduğu metinler de dikkat çekmektedir.

“Nazar kıl ibretle yok olmaya/Geçip gitmeden elini kaldır duaya/Genç iken şehit olan/Veba hastalığından cihanı terk eden/Yenişehir Müsellimi Muhammed Ağa’nın/Oğlu İsmail Efendi’nin Hanımı Hatice Hanım.”

SONUÇ

15'inci ve 16'ncı yüzyıl kitabelerindeki metinlerin büyük çoğunluğunun Arapça olduğu tespit edilmiştir. Kitabelerde Osmanlıca kullanımının artmaya başladığı dönem olarak 17. yüzyıldan sonraki mezar taşı kitabeleri dikkat çekicidir. XVIII. ve XIX. yüzyıllara ait kitabelerin neredeyse tamamı Osmanlı Türkçesiyle yazılmıştır. Hem erkek hem de kadın mezar taşı kitabelerinin metinlerinde 15. ve 16. yüzyıllarda ölen kişinin ve aile büyüklerinin isimleri belirtilmiştir. Ayrıca erkek ve kadın kitabelerinde dua ve ayetlere de sıkça yer verildiği değerlendirilmiştir. 16. Yüzyıl mezar kitabelerindeki metinlerde bir sadelikten bahsedilebilir, bu sadeliğin 16. Yüzyıldaki Osmanlı sanatındaki güzelliğin abartılı süs ve çizgi formlarından ziyade, biçimlerin sadeliği ve birbiriyle uyumu hususu bağlamında kitabelere yansıdığı ifade edilebilir. (Tübek, Baysal ve Sayın,2021:54). Çalışma kapsamında incelenen kitabelerde dini metinlerin, duanın, ayetlerin, acı, hüznün gibi duygusal unsurlarla bir arada sunulduğu metin kompozisyonu dikkat çekicidir. Böylece Türk İslam sanat anlayışındaki izlerin mezar kitabelerine doğal olarak içkin ve etkin şekilde yansıdığı değerlendirilmiştir. Çünkü mezar kitabeleri geleneksel Türk sanatları kapsamında değerlendirilen metinler olarak manevi ve estetik kaygıların dikkate alındığı bir kültürel ortamın taşıyıcı metinleridir (Ertunç, 2019:80).

Bu çalışma kapsamında incelenen mezar kitabeleri bağlamında bakıldığında, çalışma kapsamında 17. yüzyıldan kalma mezar taşı kitabelerinin büyük çoğunluğunun kadın mezar kitabeleri olduğu, metinlerin dua, özlem ve kedere işaret ettiği görülmektedir. Ayrıca, bazı mezar taşlarının diğerlerine göre daha uzun ve coşkulu metinlere sahip olduğu ve bunun da ölen kişinin sosyal sınıfının bir yansıması olabileceği keşfedilmiştir. Sosyal sınıfın özelliklerinin günümüzde de iletişim diline yansıdığını özellikle sosyal medya paylaşımlarında açıkça görüldüğü ifade edilebilir. Bu anlamda insan hangi devirde yaşarsa yaşasın zamanının kendisine sunduğu her türlü ortamda ve mekanda kendine ait olan diğerlerinden ayırt edilecek unsurlarını yansıtacak bir iletişim dilini farklı şekil ve türlerde ortaya koyduğu değerlendirilebilir. Normal şartlarda mezarlar, ölümün haliyle acının ve ayrılığın mekanlarıdır. Ancak gidenin kalanlarda yaşarken bıraktığı izlerin kalıcılığının sağlanması bağlamında da kitabelerde ölen kişinin yaşamındaki mesleki ve makam statüsü kitabelerde netçe konumlandırıldığı bir durum söz konusudur. Bu ise gidenin sevenlerince gideni hala aralarında görmek, onu unutmamak onunla bir şekilde iletişim halinde olma isteği ve motivasyonu ile ilişkilendirilebilir.

Ayrıca, kadın-erkek ayrımı yapılmaksızın, tüm yüzyıllara ait mezar kitabelerinde "hekimzade", "yorgancı", "hurmacı", "kömürcü", "hoca", "seyyid" ve "molla" gibi kişinin hayattayken yaptığı mesleğe atıfta bulunan sıfatların yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca, kişinin aile büyüklerinin mesleki statüsünü belirten ifadeler de içerirler.

Kitabelerdeki metinler "Allahtan af ve bağışlanma dileme, ölen kişinin kimliği adı, aile büyüklerinin adı, geldiği soy, mesleği, ünvanı, ölene yapılan methiye (övgü), ölene yapılan mersiye (ağıt), ölüm ve dünya hayatı hakkında nasihatler" başlıklar altına toplanmış olup, öncül literatürde ortaya konan benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Metinlerdeki ifadeler genel olarak değerlendirildiğinde, ölen kişinin anısına yapılan dualar ve dua dilekleri çoğunlukla yer almaktadır. Ayrıca tüm kitabelerde, özellikle ön yüzde olmak üzere, ölen kişinin adı ya da lakabı, mensup olduğu aile ve vefat tarihi yer almaktadır. Bazı yazıtlarda Muharrem ve Ramazan ayları gibi daha temel zaman tanımlamalarına rastlanırken, diğer metinlerde gün-ay-yıl ayrıntılı olarak tanımlanmıştır.

Yazar Katkıları

Salih GÜRBÜZ: Konun belirlenmesi, literatür çalışması ve analizler yapılması, **Berrin İNCİ:** Konunun belirlenmesi, kuramsal çerçeve oluşturma, makale yazımı, son kontrol.

Finansal destek beyanı: Yazarlar bu çalışma için finansal destek beyan etmemiştir.

Çıkar çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ali Alparslan, "Kitâbe", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://Islamansiklopedisi.Org.Tr/Kitabe>, Erişim Tarihi: 14.06.2023.
- Baysal, Ali Fuat (2014) "Üç Şerefeli Camii Avlu Revaklarında Bulunan Xv. Yüzyıl Kalem İşi Uygulamalı Hat Örnekleri". İstem, 23, 61-73.
- Çal, H. (2000). İstanbul Eyüp'teki Erkek Mezar Taşlarında Başlıklar. Tarihi Kültürü Ve Sanatıyla III. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler (28-30 Mayıs 1999), 226-241.
- ÇAL, Halit (2015). 'Türklerde Mezar – Mezar Taşları', Aile Yazıları, 2015, 8, 302 BAK OKU
- Çaycı, Ahmet , Durmuş, Latife (2007). "Kütahya Erguniyye Mevlevihanesi (Dönenler Camii) Haziresindeki Mezar Taşları". İstem, 10, 203-219.
- Çetin, O. (2019). Osmanlı Mezar Taşları Etrafında Gelişen Kültür Ve Medeniyet Dünyası Üzerine Bir İnceleme (Eyüp Örneği). Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2), 113-122.
- Ebiri, G. (2022). İzmir Yöresindeki Osmanlı Dönemi Mezar Taşı Kitabelerinde Meslek Grupları. Pearson Journal, 7(22), 29-44.
- Edhem, H. (2009). Kitâbeler Nasıl Kayıt Altına Alınmalıdır? . Tarih İncelemeleri Dergisi , 24 (2) , 147-156 . Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Egetid/Issue/5059/68989>
- Ertunç, Çiğdem Önkol (2019). Geleneksel Sanatlarda Eğitim Modeli ve İcazet Geleneği, İstem, 17/34, 477-487.
- Gündoğdu, Oktay , Şeyban, Lütfi (2020). "Sakarya Mezar Taşlarının Yapısal Ve Yerel Analizi". İSTEM, 18/36, 439-456 .
- Hsieh, H-F. And Shannon, S. E. (2005). Three Approaches To Qualitative Content Analysis, Qualitative Health Research, 15(9), 1277-1288.
- İlgürel, S. (1974). Edirne, Türk Tarihi Vesikalarından, Kitabeler . Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi , 0 (2-3) , 0-0 .
- Karataş, H. (2018). Taşımdaki Mendil Başımdaki Yemeni. Journal Of Social Sciences And Humanities, 2(1), 96-111.
- Kracauer, S. (1952). The Challenge Of Qualitative Content Analysis. Public Opinion Quarterly, 16, 631-642.
- Krippendorff, K. (2013). Content Analysis: An Introduction To Its Methodology. Losangeles: Sage.
- Memiş, Mehmet (2013). "İznik Mimarî Eserlerinde Hat Sanatı". İSTEM (Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi Ve Sanatları Bölümü Dergisi), 21, 51-80 .
- Öksüz, M. (2019). Ölüm Mekânından Hayata Bakış: Siirt Kent Mezarlıkları Üzerinden Sınıf, İktidar Ve Toplumsal Cinsiyeti Anlamak. OPUS International Journal Of Society Researches, 11(18), 2908-2964.
- Özkurt, K. , Tüfekçioğlu*, A. "Türk-İslam Sanatında Kitabeler" . Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (2009): 275-296.
- Sipahi, E. B., Ve Çakar, R. (2023). Soykırımın Mekândaki İz Düşümü Olarak Kentkırım Anlatıları: Bosna Hersek Örneği Üzerinden Belgesel Film Analizi. İnsan ve Toplum, 13(1), 159-195.
- Thomsen, W. (1935). Moğolistan'daki Türkçe Kitabeler. Journal Of Turkology, 3 (0) , 81-118 . Retrieved From <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/İturkiyat/Issue/18498/194931>
- Tuğcu, M. S., Hıdıroğlu, İ., & Demir, S. T. (2022). Biyografi Belgesellerinde Portrenin İnşası Ve Anlatı. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 10(1), 403-439.
- TÜFEKÇİOĞLU, A. (2013). SİİRT MEZAR TAŞLARINDA İMZASI BULUNAN SANATKÂRLAR. Journal Of International Social Research, 6(25).

- Türkmen, K. (1992). Kitabeler Yapıların Temel Taşlarıdır . Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10 (8) ,207-213 .
- Tüybek A. Baysal A. F. Sayın A. Z. (2021). Osman Hamdi Bey'in Resimlerinde Geleneksel İzler, Konya Sanat Dergisi, 4, 52-65.
- Yenen, İ. (2010). Geleneksel Mahalle Dindarlığının Gecekondu Dindarlığına Dönüşümü. İdealkent, 1(2), 196-215.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction: People have always felt compelled to communicate their sentiments and ideas about life and death to others, both while they are alive and after they pass away. They explored their emotions and thoughts on numerous items as they came to this realization. In this sense, inscriptions have earned a place in the history of communication as examples of materials used for public communication that people have left behind for both the present and the future. According to Alparslan (2002:76), inscriptions are commonly characterized as texts carved or embossed on materials like marble, stone, wood, tile, or metal on the interior and exterior walls of buildings constructed for a variety of uses. According to a claim, inscriptions may be found on a fountain, bath, palace, mosque, masjid, bridge, tomb, madrasah, inn, or caravanserai. Inscriptions are crucial tools for understanding the unique customs and values of distinct lost societies. Due to the fact that in order to preserve them, ancient tribes and states engraved their laws, various treaties, the names of their leaders, founders, architects, significant events, the dates of the construction of temples, and other various structures on rocks, walls, doors, graves, stone, and brick pieces (Edhem, 2009: 147). The fact that grave inscriptions are the most prevalent and information-carrying tools sets them apart from other forms of inscriptions (Zkurt and Tüfekçiolu, 2009:276-278). Thus, it may be said that inscriptions also serve as a means of mass communication. Gravestone inscriptions can also be considered among the most significant communication tools since they often contain statements that are both permanent and provide a connection between the past and the present. Because the writing seen on tombs, fountains, mosques, masjids, inns, baths, and other significant sites tells readers vital information about the location. It takes on the role of a timeless media environment in mass communication. Inscriptions appear as very essential texts in terms of information and advertising during times when the media was not what it is now. Because of this, the ability to transmit information from one generation to the next and to establish communication between those in the past, the present, and the future.

Materials and Methods: Gravestone inscriptions can also be considered among the most significant communication tools since they often contain statements that are both permanent and provide a connection between the past and the present. Because the writing seen on tombs, fountains, mosques, masjids, inns, baths, and other significant sites tells readers vital information about the location. It takes on the role of a timeless media environment in mass communication. Inscriptions appear as very essential texts in terms of information and advertising during times when the media was not what it is now. Because of this, the ability to transmit information from one generation to the next and to establish communication between those in the past, the present, and the future. Qualitative content analysis technique was used to analyse the data obtained from the inscriptions. Qualitative content analysis is a research method that operates within the framework of a system that follows the processes of determining and coding the main topics presented in a text and is a subjective interpretation of the researcher in line with scientific principles through the content of the text subject to the research (Hsieh & Shannon, 2005: 1278). With qualitative content analysis, the researcher endeavours to reveal the hidden, background meaning of the data obtained (Krippendorff, 2013:22-23). In order to reach the data of the study, the locations of the tombstones were first determined in the first week of March 2021 between 01-08 2021, the condition of the tombstones and inscriptions were classified according to the readability, language and century differences of the inscriptions, photographs of the inscriptions were taken between 09.03.2021 and 23.03.2021 and a catalogue was created. Accordingly, 356 tombstones, excluding the unwritten and decorated tombstones in the museum, were examined, and 71 tombstone inscriptions belonging to the 15th and 19th centuries were examined by separating the tombstones with incomplete legibility of the inscriptions, talik and artistic qualities.

Accordingly, the questions to be answered in the study were formed as follows:

1. Are there any differences in the texts in the inscriptions according to centuries?
2. Is the expression in the texts in the inscriptions mostly formed in the context of religious terms and (verses and hadiths)?
3. Are there any differences in the texts in the inscriptions according to the profession of the inscription owner?
4. Are there any differences in the texts in the inscriptions according to the gender of the inscription owner?
5. What are the messages that today's people can understand in the texts in the inscriptions?

Findings: In the 15th and 16th century epitaphs, it was evaluated that there are mostly Arabic texts and Ottoman texts. Grave inscriptions after the 17th century draw attention as the period when Ottoman language

started to be used more. In the 18th and 19th centuries, the inscriptions were almost entirely written in Ottoman Turkish. In the 15th and 16th centuries, the texts of the female and male tombstone inscriptions in the 15th and 16th centuries were as simple as possible, the name of the deceased and his descendants were expressed, and prayers and verses were found in the male inscriptions. When the 17th century tombstones are evaluated in the context of the stones handled within the scope of this study, it is evaluated that the inscriptions are mostly female tombstone inscriptions, and prayer, longing and pain are reflected in the texts. In addition, it was found that some tombstones were written with a higher and enthusiastic text, suggesting that it was due to the class status of the deceased. In addition, it was also evaluated that in all centuries, the grave inscriptions include adjectives such as *hekimzade*, *yorgancı*, *hurmacı*, *kömürcü*, *hoca*, *seyyid*, *mullah*, school teacher, calligrapher and archer, which refer to the profession of the person when he/she was alive, and expressions indicating the occupational status of the person's family elders, without discriminating between men and women. It can be stated as a remarkable evaluation as an element that is not often encountered in today's tombstone inscriptions. When the expressions in the texts are evaluated in general, it is evaluated that the prayers and prayer wishes made after the deceased person are mostly included. In addition, in general, all inscriptions, especially on the front side, include the name/nickname of the deceased, which family he/she belonged to, and when he/she died. In some texts, the day-month-year is expressed in detail, while in some inscriptions, more general timing definitions such as in the month of Muharram, in the month of Ramadan are among the findings obtained.

Conclusion: The majority of the texts in the 15th and 16th century epitaphs are in Arabic and Ottoman Turkish. Tombstone inscriptions after the 17th century, when the use of Ottoman Turkish started to increase, are remarkable. Almost all of the inscriptions of the XVIIIth and XIXth centuries are written in Ottoman Turkish. In the texts of both male and female gravestone inscriptions, the names of the deceased and his heirs are mentioned in the 15th and 16th centuries. In addition, prayers and verses can also be included in male inscriptions.

In the context of the stones analysed in this study, it is seen that the majority of the 17th century gravestone inscriptions were written by women and the texts indicate prayer, longing and grief. Furthermore, it was discovered that some tombstones have longer and more enthusiastic texts than others, which may be a reflection of the social class of the deceased. In addition, it has been found that grave inscriptions of all centuries, regardless of male and female distinction, include adjectives such as "*hekimzade*", "*yorgancı*", "*hurmacı*", "*kömürcü*", "*hoca*", "*seyyid*" and "*mullah*", which refer to the occupation of the deceased during his/her lifetime. They also contain expressions indicating the professional status of the person's family elders. It can be characterised as a remarkable evaluation of an element that is not often encountered in inscriptions on modern tombstones. When the expressions in the texts are evaluated in general, prayers and prayer requests made in memory of the deceased are mostly included. In addition, the name or nickname of the deceased, the family to which he/she belonged and the date of his/her death are included in all inscriptions, especially on the obverse. Some inscriptions contain more basic time descriptions, such as the months of Muharram and Ramadan, while other texts describe the day-month-year in detail.